

TED ANKARA KOLEJİ ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE DERSİ

UZUN TEZİ

“TARİHSEL DÖNEMEÇTEKİ TÜRK KADINLARI”

Kılavuz Öğretmen : Fatma Uğur

Öğrencinin Adı : Ecehan

Öğrencinin Soyadı : Uludağ

Öğrenci Numarası : D1129034

Sözcük Sayısı : 3865

ARAŞTIRMA KONUSU: Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* ve *Kiralık Konak* adlı yapıtlarında toplumsal ve uzamsal değişimler odak kadın figürleri nasıl etkilemiştir?

ÖZ

Bu tezle belli bir süreçte oluşan toplumsal ve uzamsal değişimler irdelenerek, değişimlerin süreci yaşayan özneler üzerinde hangi etkileri yarattıkları ortaya konulmuştur. Tezin belirlenmesinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara ve Kiralık Konak adlı yapıtları esas alınmıştır. Sözü edilen yapıtlar, ele aldıkları toplumsal ilişkileri yansıtmadaki benzerlikleri kadar, birbirlerini tarihsel süreç içerisinde tamamladıkları için seçilmiştir. Her iki yapıt da ait oldukları dönemin toplumsal ilişkilerini, değerlerini, geleneksel aile yapısını ve gündelik hayatı vurgulamaları açısından önemli olduğu gibi toplumsal belleğin oluşumuna da kaynaklık ederler. Kiralık Konak; II. Meşrutiyet sonrası, I. Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarında geçer; temel izleğinde yanlış Batılılaşmayı, yan izleğinde kuşak çatışmasını içerir. Kurgunun yerleştiği zamanın sosyal, siyasal ve ekonomik değişimleri, bunların bireylerin kişilik özelliklerini etkilemeleri ve biçimlendirmeleri yönünden ele alınmıştır. Ankara adlı yapıtın konusu ise, Kurtuluş Savaşı ve erken Cumhuriyet döneminde Türk toplum yapısının sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan temellerinden değiştiği dönemde yaşananlardır. Toplum yapısında görülen bu değişimler, toplumun her tabakasından seçilen figürler üzerinden aktarılmıştır.

Ankara'daki odak kadın figür olan Selma ve Kiralık Konak'taki Seniha, dönemin siyasal, ekonomik ve sosyal yapısına bağlı olarak yaşanan toplumsal değişimlerden etkilenen ve kurgunun akışını belirleyen ana figürlerdir. O nedenle tez ortaya konurken odak kadın figürlerin değişim süreci öncesi özellikleriyle sürecin yaşandığı dönemlerde yaşadıkları, uzam değişimleriyle birlikte ayrı ayrı incelenmiştir. Bu durum uzamların toplumsal ve bireysel değişimlerin hem bir yansıması hem de bir nedeni olduğu gerçeğini ortaya konmuştur. Uzam değişimlerinin bireylerin içinde bulunduğu psikolojik durumu şekillendirme gücünü belirginleştirmeden önce yazarın yapıtı yaratırken içinden geçtiği gelenek ve edebiyat dönemlerinin özellikleri de panoramik olarak incelenmiştir.

Sözcük sayısı : 244

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
1. GİRİŞ.....	1
2. KİRALIK KONAK ve ANKARA ADLI YAPITLARDA TARİHSEL, TOPLUMSAL GERÇEKLİK.....	2
3. TOPLUMSAL DEĞİŞİM ÖNCESİ ODAK 'KADIN' FİGÜRLERİ.....	4
4. TOPLUMSAL ve UZAMSAL DEĞİŞİM SÜRECİ İÇİNDE ODAK 'KADIN' FİGÜRLERİ.....	8
5. SONUÇ.....	13
KAYNAKÇA.....	15

1. GİRİŞ

Yazımsal değer taşıyan yapıtlar; düşünceleri, duyguları, hayalleri ve bazen anıları estetik denge içinde ortaya koyarlar. Yazarlar toplumsal yaşantıyı, bu yaşantı içerisinde etkili olan bireyleri, bireylerin duygu, düşünce ve hayalleriyle birlikte, toplumsal ve bireysel değişimleri anlatırken, yazarlar bunları aktarabilmek için karakter tasvirlerinden, karakterler arası ilişkilerden, uzamdan, zamandan ve bütün bu kavramların birbiriyle olan ilişkisinde yararlanır. Dolayısıyla yazımsal yapıtlar ait oldukları dönemin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşantısını da yansıtır. Bu nedenle yazımsal yapıtlar, tarih, mimarlık, kent tarihi, sosyoloji, psikoloji, felsefe ve müzik gibi disiplinler için de kaynaklık ederler. Başta birer dil ürünü olan bu yapıtlar kurgulanırken; figürlerin, olayların belirlenmesi ve biçimlenmesinde en önemli kaynak anlatılan dönemin gerçekleri ve toplumsal özellikleridir. Yazarlar olayların akışını yarattıkları figürlerle yönlendirirken zamanın ve uzamın da betimleyicisidirler. Uzam ve zaman insanın karakter özellikleriyle hayata bakışı üzerinde etkilidir. Bu nedenle bireyin seçimleri de bunlara bağlı olarak değişir. Toplumsal gerçeklerin kaynaklık ettiği bu değişimler kurguda bazen olduğu gibi bazen de eleştirel bir bakışla anlatılır. Dolayısıyla edebiyat sanat alanı olduğu kadar toplum bilim için de önemli bir kaynaktır.

Türk Edebiyatının bütün dönemlerinde edebi eserlerin özellikleri, yazarın yaşadığı dönemin sanat anlayışına bağlı olarak değişmiştir. Tanzimat döneminde yazarlar, yaşanan değişimlerin bir sonucu olan yanlış Batılılaşma kavramının yarattığı sorunları, kuşak çatışması gibi kavramlar ve zıtlıklar üzerinden aktarmışlardır. Tanzimat'tan sonra gelen Servet-i Fünun döneminde ise halkın yararına yapıt ortaya koyma düşüncesinin dışına çıkmış, "sanat için sanat" anlayışına uygun olarak kişisel konular da işlenmiştir. Servet-i Fünun'dan sonra gelen Fecri Ati'ciler, sanatı "şahsi ve muhterem" olarak benimsedikleri için yapıtlarında halkı bilinçlendirme çabası görülmemektedir. Kurtuluş Savaşı yıllarında tarihsel gerçeklikle paralel olarak halkın birlik ve beraberlik içinde hareket etmesine yönelik yapıtlar ortaya konmuş; Cumhuriyet döneminde çağdaş ve modern toplumun oluşmasını sağlayacak, toplumun gereksindiği örnek bireylere duyulan ihtiyaçlar belirginleşmiştir. Bütün bunların sağlanabilmesinde halkın bilgilenmesi ve aydınlatılması gerektiği için Milli Edebiyat Dönemi'nde, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati Dönemleri'nden farklı olarak 'Toplum için sanat' anlayışı benimsenmiş; ortaya konan yapıtlarda özellikle Anadolu halkının yaşantısı yansıtılmıştır. Yazarlar, yapıtlarında Cumhuriyetten önce uzam olarak İstanbul'u kullanırken,

daha sonra Kurtuluş'un ve inkılapların simgesi haline gelen Anadolu'yu, özellikle de başkent Ankara'yı kullanmaya başlamışlardır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kiralık Konak ve Ankara adlı yapıtlarında Cumhuriyet öncesi İstanbul yaşamından kesitlerle Kurtuluş Savaşı yılları ve Cumhuriyet sonrası Ankara görüntüleri içinde değişen toplumsal değerler işlenmiştir. Yukarıda adı geçen yapıtlar tarihsel gerçekliğin de yansıtılması açısından önemlidir. Taşıdığı tarihsel önemin yanında yazınsal gerçekliğe aktarılan zaman, figürlere yüklenen işlevsellik toplumsal değişimleri yansıtmaktadır. Bu tezle değişen toplumsal değerlerin kurgudaki odak kadın figürleri üzerindeki etkisi işlenecek, uzamın değiştirici gücü de buna paralel olarak yansıtılacaktır.

2. KİRALIK KONAK ve ANKARA ADLI YAPITLARDA TARİHSEL, TOPLUMSAL GERÇEKLİK

Bu yapıtlarda yansıtılan zaman II. Meşrutiyet sonrası, I. Dünya Savaşı'nın başlangıç yılları ve Kurtuluş Savaşı, erken Cumhuriyet dönemi dizgesinde sıralanırken değişim süreci de iki kurguda yer alan figürlerin eylemlerinden, bu eylemlerin ortaya çıktığı uzam özelliklerinden izlenebilir. İki yapıtın kurgusu da birey toplum ilişkisi, uzam ve zaman değişimleriyle birlikte biçimlenmiştir.

Ankara'daki odak kadın figür olan Selma ve Kiralık Konak'taki Seniha, değişen ve dönüşen bir toplum içerisinde bulunan; bu değişimlerden etkilenen bireyler olarak çıkarlar karşımıza. Her ikisi de farklı zaman, uzam ve toplumsal çevrede yaşamasına rağmen toplumsal değişimlerden etkilenirler. 'Kiralık Konak'ta toplum; Doğu-Batı sentezini doğru olarak yapamamış; bunun sonucu olarak birbirinden çok farklı hayat görüşlerine sahip insanları içinde barındıran, kendi içinde tutarlılık gösteremeyen bir yapı içinde belirgin kılınmıştır. Batıdan eksik, değişik ya da Türk kültürüne göre yorumlanıp ayrıştırılmadan alınan davranışlar, alışkanlıklar, kavramlar ve düşünceler, toplumun değer yargılarını sarsmış; bütün bunlar toplumun birlik ve beraberlik düşüncesini zedelemiş, genç kuşağın amaçsız ve bilinçsiz davranmasına neden olmuştur. Bu durum, genç kuşağın, yaşlı ve tutarlı olan önceki kuşak tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Yapıtların kurgularında kullanılan genç kuşağın figürleri, 'Batılılar' gibi giyinmek, gezmek, eğlenmek, dans etmek ister ve

yaşamlarını sadece kişisel isteklerine göre özgürce şekillendirir; büyüklerine, içinden çıktığı topluma ve ülkelerine karşı bir sorumluluk duymazlar. Yanlış Batılılaşmanın uzantısı olarak, ülkenin içinde bulunduğu siyasi ekonomik ve sosyal bunalımların hepsi, Kiralık Konak'ın kurgusuna Naim Efendi'nin yaşadığı ekonomik sıkıntı, Seniha'nın evden kaçışı ve Hakkı Celis gibi yetenekli ve duyarlı bir gencin savaşta ölmesi biçiminde yansımıştır.

Kiralık Konak'taki odak kadın figür ve kurgu aracılığıyla, I. ve II. Meşrutiyet'le gelen özgürlük ve eşitlik kavramlarının topluma benimsetilmeye çalışıldığı; ancak bu kavramların toplumun bilinçsiz bireyleri tarafından özümsemediği anlaşılır. Bunların bir sonucu olarak siyasal değişiklikler ve ekonomik sıkıntılar içinde boğulan toplum, sosyal açıdan da değişime uğrar. Haklarının önemini kavrayamayan ve yanlış Batılılaşma olgusu içine hapsolmuş bir toplumda birlik ve beraberlik duygusu oluşamaz, dolayısıyla dıştan gelen siyasal ve askeri tehlikelere karşı da ciddi bir önlem alınmaz.

Ankara romanının kurgusundaki olaylar ise Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi'nde geçer. I. Dünya Savaşı sonucu ülke parçalanmıştır ve Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, askeri ve ekonomik olarak gücü kalmamıştır; devlet bağımsızlığını yitirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü zor koşullar; bu zor koşullar içerisinde yaşamaya çalışan ve mücadele veren Anadolu halkını sıradan ve yoksul bir hayata iterken, aynı zamanda onlara tecrübenin getirdiği bir olgunluk da katmaktadır. Savaşın yönetildiği merkez olarak Ankara'nın bu dönemde sahip olduğu siyasal ve askeri önem, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara adlı yapıtına, Ankara'nın ve Anadolu insanının gerçekçi betimlemeleriyle yansır. Savaş sonrası gerçekleştirilen siyasal ve sosyal değişimler, Ankara'nın kentleşme süreci içinde yaşananlar ve "Cumhuriyet Baloları"yla işlenir. Ankara adlı yapıtta, halkın durumu ve insani özellikleri, odak figür Selma Hanım'ın kiracı olarak yaşadığı evin sahipleriyle kurduğu ilişkiler başta olmak üzere, toplumun farklı kesimlerinden insanların değişimlere karşı sergilediği davranışlar üzerinden aktarılmaktadır.

3. TOPLUMSAL DEĞİŞİM ÖNCESİ ODAK ‘KADIN’ FİGÜRLERİ

Kıralık Konak adlı yapıtta toplumsal yapıdaki değişim süreci odak kadın figür Seniha üzerinden yansıtılmıştır. Batı’dan etkilenen ve değişimlere ayak uydurmaya çalışan, bu nedenle de sürekli değişen bir ruh haline sahip olan Seniha, yaşadığı topluma gittikçe yabancılaşan bir kimliğe bürünmektedir. Bu durum “*Günün aydınlıklarına göre mütemadiyen rengi değişen yeşil gözleri gibi sesinin bestesi, kımıldanışlarının ahengi ve hatta başının şekli de mütemadiyen değişirdi. İçi de tıpkı dışı gibiydi; tıpkı gözlerinin rengine benzeyen bir ruhu vardı, kah ihtilaçlı, kederli, bulanık ve fena kah berrak, rakit ve ekseriya bir havai fişek gibi şenlikli idi.*” biçiminde belirtilmektedir. (Kıralık Konak, 17).

Seniha’nın kurguda sürekli değişen bir karakter özelliğine sahip olmasının temelinde ruhundaki duygusal boşluklar ve bunun yarattığı tatminsizlik yatar. Seniha’yı bütünüyle etkisi altına alan bu durum onun tüm davranışlarına yansır. “*Zaten pek maymun iştahlıydı; birçok gürültü, birçok inat ve ısrar ile istediği şeyler olur olmaz, kalbine derhal bir bikkınlık gelir ve biraz evvelki arzusu hem bir isteksizliğe dönüverirdi*” (Kıralık Konak, 29-30).

Genç kızın tatminsizliğinin, buna bağlı olarak duyumsadığı mutsuzluğun ve hatta sinir krizleri geçirmesinin nedenini aile yapısında ve bu yapının işleyişindeki yanlışlarda aramak yerinde olacaktır. Zayıf aile yapısı ve bağları aynı zamanda Seniha karakterinin temellerinin sağlam atılamamasında etkilidir. Annesinin kişiden kişiye ve durumdan duruma göre değişen davranış ve düşünceleri; babasının rahat, alaycı ve bilmiş tavırları; ağabeyi Cemil’in aykırı hareketleri; dedesinin ‘bunaltıcı’ ve çağ dışı bir adam olması; Seniha’nın onlara karşı saygı duymamasına; hatta onların bütün bu davranışlarını ‘gülünç’ bulmasına neden olur. Düşünce ve davranış açısından birbirinden çok farklı bireyler ve davranış biçimleri bulunduran bu ailede, kimse Seniha üzerinde bir otoriteye sahip değildir. Bu yüzden davranışlarında ve kararlarında fazlaca özgür bırakılan Seniha’da sorumluluk bilinci gelişemez.

Seniha’nın Avrupa’ya gitmeden önceki yaşamı genel olarak değerlendirildiğinde sorumluluk bilinci; kendine, aileye ve topluma karşı olacak şekilde üç ayrı kolda incelenebilir. İnsan öncelikle kendine saygı duymalıdır ki başkaları da ona saygı duyabilsin. Seniha hayatını Faik Bey’le birleştirdiğinde, onun kendisi için uygun bir kişi olmadığını farkına varamayacak kadar bilinçsizdir; çünkü o kendi değerlerinin farkında değildir. Oturmuş ve kimlik kazanmış bir değer alt yapısı yoktur. Karşısında gördüğü insanların davranışlarına ve yaşama biçimine

göre hareket eden bir kişilik geliştirmiştir. Aralarında geçen pek çok sohbetten Faik Bey'in Seniha'nın kişisel özelliklerine değer vermediği; onu anlamadığı ve özgür iradeli bir birey olarak kabul etmediği anlaşılır; “*Şimdi benimle beraber geleceksin! Şimdi benimle beraber, şimdi!..*” (Kiralık Konak, 97)

Seniha'nın ailesine karşı sorumluluk bilinci de gelişmemiştir, Faik Bey ile yasal olmayan ilişkisinin aile itibarına zarar verdiğinin farkında değildir. Ailesinin onun için yaptıklarını anlayamaz ve değerlendiremez. Bu nedenle ailesine karşı hiçbir zaman sorumluluk duygusu taşımaz. Sorumluluk bilinci gelişmediği için, gerek sözleri gerek davranışlarıyla ailesini kırar ve zarar verir; “*Ne Faik Bey beni almak için babasının emrine, ne ben Faik Bey'e varmak için sizin arzunuza tabiyiz... ben ve o bu işi bir hesap ve akıl meselesi telakki ediyoruz; paraya müteallik bir iş...*” (Kiralık Konak, 109) diyerek dedesinin üzüntüden hastalanmasına neden olur ve sebebiyet verdiği bu rahatsızlıktan dolayı da hiçbir zaman vicdan azabı duymaz. Kimseye haber vermeden tek başına Avrupa'ya kaçtığı zaman, ailesinin ne kadar üzülebileceğini, yaşadıkları toplumda itibarlarının ne kadar zarar görebileceğini düşünmez; “*O gece bir ölüyü bekler gibi Seniha'nın boş yatağının önünde, aydınlığı gittikçe azalan lambanın etrafında sessiz ve gamlı sabahı ettiler. Servet Bey fena halde düşkün, yorgun ve ümitsiz görünüyordu. Sekine Hanım'ın ağlamaktan gözleri şişmişti.*” (Kiralık Konak, 125)

Seniha'nın sorumluluk bilinci kendisine ve ailesine karşı gelişmediği gibi ülkesine karşı da gelişmemiştir. Ülkenin içinde bulunduğu koşullar hiçbir zaman onun ilgisini çekemez, dolayısıyla ülkeyi bu zor durumdan kurtarmak için yollar arayan bilinçli bir aydın olamaz. Hayata sadece kendi penceresinden baktığı için memleketin durumunu düşünecek ve anlayacak derinliğe de sahip olamaz; “*Bahusus böyle bir memlekette, batıl akidelerin, riyanın, korkunun bu kadar şiddetle hüküm sürdüğü böyle karanlık bir ülkede...*” (Kiralık Konak, 208) sözleriyle ülkesinin güzelliklerinin farkına varamadığı, ülkenin sadece kötü yanlarını gördüğü ve eleştirdiği anlaşılmaktadır. Kendi ülkesinin değerini kavrayamayan Seniha, Avrupa'yı sevmekte ve düşlemekte; hep oraya gitmeyi hayal etmektedir. Kendi ülkesinin değerlerinin, güzelliklerinin bilincine varamadan, Avrupa'ya karşı duyulan bu aşırı derecedeki bağlılığın temelinde bilinçsiz ve yanlış Batılılaşma yatmaktadır. Seniha; ülkeyi içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak için çaba harcamaktan ve farklı yollar aramaktan Batı'yı taklit ederek yaşamayı tercih eder ve Batı'ya kaçışı bir kurtuluş olarak görür.

Ankara romanındaki odak kadın figür olan Selma ise, kurgunun başında İstanbul'dan, kocasıyla birlikte olabilmek için Ankara'ya gelen İstanbullu bir hanımefendi olarak çıkar karşımıza. Bilgili, görgülü ve eğitilmiş bir hanım olmasına rağmen, Ankara'ya gelmesindeki temel neden, ülkeyi ilgilendiren siyasi ve askeri işlerle ilgilenmek değil, kocasıyla hayatını belli bir düzen içinde sürdürmektir. Kocasıyla paylaştığı hayat görüşlerinin ve hayata dair ortak yaklaşımların aynı olduğuna inanır ve bu nedenle kocasına güveni tamdır. *“Nazif, kendisini alıp götürmek için yedi günlük yoldan, dağlar ve ovalar aşarak nasıl geldiğini, üç gündür beri, burada, ne merak endişe içinde beklediğini, bu oteldeki odayı ne güçle bulduğunu anlatırken genç kadına masalların demir çarıklı kahramanları gibi geliyordu.”* (Ankara, 19)

Nazif Bey, Ankara'nın yerli ailelerinden birinin evini kiralar. Eğitimsiz ve buldukları kapalı çevrenin dışına çıkamamış bu aile için kiracıları hem kadın erkek ilişkileri hem de yaşam biçimleri açısından sıra dışı görünür. Hatta onlar gibi Ankara'nın yerlisi olan pek çok insan, İstanbul'dan gelenlere kendi aralarında, yabancılar anlamında 'yabanlar' demektedir.

Selma Hanım ilk başta İstanbul'da edindiği alışkanlıkları Ankara'da da devam ettirmek ister; çünkü hem sosyal yaşantısı hem de uzamsal özellikleri nedeniyle İstanbul'un güzelliklerini özlemektedir. İstanbul'a duyduğu özlem, yapıtta bir sembol olarak kullanılan gramofon ile özdeşleştirilmektedir. Yavaş yavaş İstanbul adetlerini unutmaları gerektiğini söyleyen Nazif'e *“A, hiç de değil, ben onlara benzeyeceğime onlar bana benzemeye çalışsın. Biz, buraya medeniyet getiriyoruz. Hem canım, bu 'biz onlar' lakırdısı da nedir? Hepimiz Türk değil miyiz?”* (Ankara, 31) yanıtı, Selma'nın duruşunu ortaya koymada önemlidir. Kurguda, bir asker olan Hakkı Bey'le ilk tanışmalarında *“Selma Hanım Avrupalıca hareket ederek yerinden kılmamıştı”* (Ankara,39) tanımı da onun yeni hayata uyum sağlayamayacağının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ankara'nın hem sosyete çevresi hem de yaşamsal gereksinimler açısından yetersiz oluşu, Selma Hanım'ın karşısına çıkan ve yaşamak zorunda olduğu koşullardan bunalmasına neden olur. *“Bulduğu ev ona, her vakitten daha kasvetli görünüyordu. Hele, karşıki kerpiç duvarın manzarasına bir saniyelik tahammülü kalmamıştı”* (Ankara, 44). İstanbul'da alıştığı insan ilişkilerindeki hareketliliği de arar Ankara'da; ancak çevresinde gördüğü insanların ona anlatabilecekleri sınırlıdır; *“Artık, ne ihtiyar kadın, onun bin türlü suallerine cevap*

bulabiliyor; ne de Hatçe Hanım, onun doymak bilmeyen merak ve tecessüsünü tatmin edebiliyordu” (Ankara, 45).

Selma Hanım’da Ankara manzarasının yarattığı ilk izlenimler hep esenliksiz ruh atmosferinde anlatılır yapıtta; *“Göz ilk bakıştan itibaren bu toprak dalgalarını takip etmekten yorulur ve yüreğe bir ağır gurbet acısı çöker. Selma Hanım’a da öyle oldu ve başını Ankara’dan yana çevirdi” (Ankara, 64).* Ankara’ya gelenler, toplumun içinde bulunduğu ekonomik, siyasal ve askeri koşullar nedeniyle, Ankara’nın yapılanmadan uzak, kayalıklı ve adeta içlerinde buldukları ‘yokluğu’ yansıtan bir kasaba görüntüsünden rahatsız olmaktadır. İşte bu yüzden Ankara’nın cazip gelmeyen bu yoksul görüntüsü, Selma Hanım’ın her bakışında uçsuz bucaksız bir boşluk olarak görünmektedir. O, çoğu zaman İstanbul’un eşsiz yaşam koşullarını ve manzarasını özlemektedir.

Selma Hanım, kurgunun başında, sosyal ve ekonomik açıdan İstanbul’dan çok geride olan bu küçük Anadolu şehrinin ‘Türk milletinin kalbinin attığı yer’ olduğunu bir türlü anlayamaz. Bunun temelinde Türk milletinin verdiği savaşın hangi şartlar altında ve kimler tarafından verildiğini bilmemesi yatmaktadır; zira o fedakar Türk halkının bir araya getirdiği gücün bilincinde değildir. Selma Hanım, o zamana kadar hayatın cazibeli, noktalarına takılıp, halkın değerlerinden uzak kaldığı için Ankara, onun gözünde zorunlu olarak bulunduğu bir uzam olmanın ötesinde değildir. İlk başta Hakkı Bey’in düşüncelerinin ona ters gelmesi de bu durumun kanıtı olarak değerlendirilebilir; *“‘Hah bir bu eksikti...’ dedi ‘Bu gidişle siz beni yavaş yavaş harp meydanlarına doğru sürükleyeceksiniz” (Ankara, 62).* Selma Hanım, Türk milletinin verdiği savaşın anlamını ve zorluklarını kavradığı noktaya kadar yapıtta geçen bölümde; Ankara’nın bozkır görüntüsünden bunalan, Ankara insanını sosyal ilişkiler açısından eksik bulan biri olarak tanıtılır.

4. TOPLUMSAL ve UZAMSAL DEĞİŞİM SÜRECİ İÇİNDE ODAK ‘KADIN’ FİGÜRLERİ

Naim Efendi'nin konağında ekonomik sıkıntılardan dolayı yapılan değişiklikleri fark eden Seniha'nın bu durumdan hoşnutsuzluğu hemen belli olur; *“Bu memlekette ve bu konakta ona her şey dar, az ve adi görünüyordu.”* (Kiralık Konak, 28). Ne yaşadığı evden ne de insan ilişkilerinden zevk alan, bu nedenle bunalıma giren Seniha, yer ve hava değiştirmek amacıyla Büyükkada'ya gider. Arkadaşlarıyla ve özellikle de Faik Bey'le yapılan eğlenceler, gezmeler, yürüyüşler ve yüzmeler, Seniha'nın bunalımlarından kurtulmasını ve değişmesini sağlar; *“...Cihangir'deki konağın o hodbin, hırçın, soğuk ve müstehzi kızından eser kalmadı”* (Kiralık Konak, 66). Seniha'nın yaşadığı eski konaktan ayrılarak, bir süreliğine Ada'da yaşamaya başlaması, yani uzamın değişmesi, Seniha'nın hem dış görünüşünü hem de davranışlarını değiştirir.

Seniha, uzam değişikliği yapıp konağa geri dönmesiyle birlikte bütün önceki bunalımlı haline geri döner. İçinde bulunduğu uzam, ona hayallerini gerçekleştiremeyeceğini düşündürür ve bu durum onu rahatsız etmeye başlar. Yaşam koşullarıyla barışamayan genç kız, konak uzamında aradığı mutluluğu bulamayacağından emindir ve oldukça karamsardır. *“Kaç senedir, genç kız, arka bahçesinde bu setlerin ve bu havuzun üstünde mevsimlerin bu müzmin ve yeknesak akıp gidişlerini kaç defa seyretti! Bu yirminci sene, yirminci sonbahardı. Genç kız: ‘Ben de, ben de bu bahçe gibi çürüyeceğim’ dedi”* (Kiralık Konak, 118). Uzama karşı duyduğu nefretin etkisiyle yaşadığı bu iç sorgulamanın bir sonucu olarak Seniha, Avrupa'ya kaçmaya karar verir. Yaşadığı gelgitler onun karakter özelliklerinde de birtakım değişimler yaratır; *“Dalgın, sinsî ve esrarlı”* olur. (Kiralık Konak, 119)

Seniha Avrupa'dan, fiziksel özellikleri kadar kişilik özellikleri bakımından da değişmiş olarak döner; *“Seniha, Hakkı Celis'i kendisinden çok yaşlı ve nadir görülen bir teyze tavrıyla karşıladı. Toplanmış, uzamış, ağır ve mağrur görünüyordu; genç adamın onda şimdiye kadar hiç tesadüf etmediği bir yüksekte bakışı ve alaycı tebessümü vardı... Vücudu eski kımıldanışlarını, eski ahengini, eski manasını kaybetmişti; bu çevik ve kıvrak bir kızdan ziyade, olgun ve yorgun bir kadına benziyordu”* (Kiralık Konak, 149-150).

O dönemde insanların yaşamak için aradıkları ideal uzam Servet Bey'in gözünden anlatılmaktadır; “*Şişli'nin yeni usul, elektrikli, banyolu apartmanları... cadde, genişliği, gürültüsü, telgraf, telefon, tramvay telleri, otomobilleri, ortasından geçen rayları, duvardaki ilanları ile onun beyninde tamamıyla bir Avrupa şehri manzarası canlandırıyor*” (Kiralık Konak, 141-142). Seniha ülkesine döndüğü zaman, ailesinin Naim Efendi'yi eski konakta yalnız bırakarak Şişli'de modern bir apartman dairesine taşınmasına denk düşer. Seniha'nın Avrupa'dayken yaşadığı değişim, ülkesine geri döndüğünde yaşamaya başladığı uzamdaki değişimle de örtüşmektedir. Düzenlediği davetlere çok sayıda yabancı çağırmakta ve etrafının bu insanlar tarafından sıkıca çevrilmiş olmasından hiç rahatsız olmamakta; hatta bu durum onu eğlendirmektedir. Avrupa'dayken tanıştığı mebus Necip Bey'in gözünden, Seniha ve onun sürdürdüğü yaşam; “*Bu salon, bu süsleri, bu şaşası ve etrafındaki kölelerle dolaşan bu kadın*” (Kiralık Konak, 172) olarak betimlenmektedir.

Kurguda Seniha'nın odasının betimlendiği bölümlere onun ruhsal durumundaki değişimler de yansımaktadır. “*Yere yumuşak kadifemsi bir kırmızı halı döşenmişti, mobilyanın rengi bu halının biraz daha koyusuydu... Öyle ki bu daimi bir gurup kızillığı içinde gibiydi ve havasına keskin kokular sinmişti*” (Kiralık Konak, 201) Renk ve kokunun baskın olduğu bu oda Seniha'nın iç dünyasının bir yansımasıdır; duygu ve düşünceleri güçlü, keskin olmakla birlikte her şey sürekli bir değişim içerisindedir. Ondaki değişimi en iyi gözlemleyenlerden biri olan Hakkı Celis, onu her gördüğünde farklı bir ruh hali içerisinde bulmaktadır; “*...kah şefkatli, kah zalimane tavırlar takındı; kah bir küçük hemşire gibi koynuna sokuldu, kah bir genç anne gibi onun başını göğsüne dayadı... Seniha tavrını büsbütün değiştirdi, Hakkı Celis'e basit, adi ve dümdüz bir kadın gibi göründü.*” (Kiralık Konak, 206). Bu değişimlerin kaynağına bakıldığında onun insan ilişkilerinde yaşadığı inişli çıkışlı durumlar, hayallerinin ve isteklerinin çok zaman gerçekleşmemiş olması ve içinde bulunduğu uzamın farklılıkları yatmaktadır. Kurguda uzam değişimleri kent ölçeğinde değil, sınırlı bir konut çevresi içinde ele alınmaktadır, Bu nedenle iç uzamlarda görülen belirgin değişimler Seniha'nın karakter özelliklerindeki değişimle birlikte ele alınmıştır.

Ankara adlı yapıtta ise, Selma Hanım'ın Ankara'ya ve Ankaralıya bakışı Çankaya'ya düzenledikleri bir gezi sonucu, Mustafa Kemal'in kaldığı evi görmesiyle değişir. “*Öyle ki, yüreğine ancak mübarek abideler önünde hissedilen bir huşu çöktü. Bir müddet başını önüne eğip daldı ve başını tekrar kaldırıp etrafına baktığı vakit her yeri değişmiş buldu. Genç kadın bütün Ankara'yı şimdi, başka türlü görüyordu.*” (Ankara, 65). Bu durum onun düşünsel

gelişimini sağlar ve farkındalıklarını arttırır; bunun bir uzantısı olarak Selma Hanım cepheye katılır. Düşman toplarının sesinin Ankara'dan bile duyulmasına karşın hiç korkmadan ve şüpheye düşmeden tüm yüreğiyle savaşın kazanılacağına inanmaktadır. Bu konuda düşmanın gelmesinden korkup kaçmak isteyen kocasıyla tartışınca, ikisinin hayata bakışlarının aynı olmadığı artık anlaşılmıştır; *“Bu devir, Selma Hanım için yalnız karılık kocalık bakımından değil, fikirce, hisçe bütün benliğine şamil bir inkılabın kaynağı oldu”* (Ankara, 90)

Değişim sürecinin bir sonucu olarak Selma Hanım; *“...üç yıl sonra, Yenişehir’de yeni bir evde, yeni bir kocanın yanında uyanıyordu”* (Ankara, 95). Selma Hanım’ın gözünde Hakkı Bey, bir erkekte olması gereken tüm iyi özelliklere sahiptir; o da kendisi gibi milli mücadelenin önemini kavrayan, içinde bulunulan olaylara karşı duyarlı olan bir bireydir. Karı koca Kurtuluş Savaşı sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin başkentinde, değişen siyasal, ekonomik ve sosyal bir yapının içinde, bu yapıya ayak uydurmaya çalışırken bulurlar kendilerini.

Ankara uzamında göze çarpan farklılıklar değişimin en büyük ve canlı kanıtı olarak gözlenir; *“Yeni Ankara baş döndürücü bir süratle inkişaf ediyordu ... apartmanlar, evler, resmi binalar, sanki, yerden fıskırircasına yükseliyordu”* (Ankara, 127). Ancak yapılan yenilikleri sosyal anlamda yanlış anlayıp Batı taklitçiliği haline getirenler olmakta, dönemin mimari biçimlerine de bu tutum yansımaktadır; *“mesela, Yenişehir’den Kavaklıdere’ye doğru sıralanan villaların arasında kulesiz, saçaksız binalara rast gelmek mümkün değildir... Şehir içindeki, apartmanların resmi binaların ise kadim Hint Racalarının sarayından hiç farkı yoktu.”* (Ankara, 127).

Eskiden sokaklarında bir tek lamba bile olmayan Ankara’da balolar düzenlenmeye başlanır, kadın ve erkeklerin ortak olarak kullanabilecekleri, sosyalleşebilecekleri mekanlar yaratılır. Bu mekanlardan belki de o dönemde en önemlisi “Cumhuriyet Baloları”nın düzenlendiği Ankara Palas’tır. Bu balolara katılan Selma Hanım, kendini Ankara’nın yerlisinden kopuk hisseder ve farkındalıkları geliştiği için de bu durum onu üzer. Bu balolardan birinde tekrar karşılaştığı genç muharrir Neşet Sabit’in de söylediği gibi o, *realite ile temasını* kaybettiğini düşünür. Gerçekten de balolara katılanlar, dışarıda kalan Ankara’nın yerlisinin düşüncelerini bilmez, onlar da bu balolara katılanların ne yaptığını ve baloların ne amaçla yapıldığını anlamazlar. Bu kendine ve toplumuna yabancı, yabancı olduğu kadar bilinçsiz, köksüz hayat; dışarıdan izleyenler arasındaki konuşmalarda gerçekçi değerlendirmelerle ortaya konur; “

‘İçerde tango var.’ ‘Tango da kim oluyor?’ ” (Ankara, 111) “ *‘Bu koca konak kimin?’ ‘Burası otel, otel be. Hani senin anlayacağın alafranga han.’* ” (Ankara, 113). Selma Hanım’a balolarda insanların sergilediği davranışlar yapay gelir, kocasının cephe adamlığından salon beyefendiliğine geçişinde yaşadığı değişimleri yadsır, reddeder; *“Bir kadın karşısında kırılıp dökülen bir tek ecnebiye rast gelmiyorum”* (Ankara, 117).

Bu içinde bulunduğu sahtelikten ve aşırı şatafattan bunalan Selma Hanım, eskiden oturduğu Tacettin Mahallesine giderek, ait olduğunu düşündüğü sade yaşamı arar. Ancak yaşamaya alıştığı hayat ve sahip olduğu alışkanlıklar onun bu ortamdan da uzaklaşmasına neden olmuştur; *“Hem onlara, hem kendisine anlatıyordu. Onlara ağızdan ve kendine yürekte anlatıyordu. Onlara diyordu ki: ‘İşte, bahtsız bir kadınmışım. Birinci kocamdan ayrıldım. İkincisinden de ayrılmak üzereyim. Gelip burada kendime bir yer bulmak istiyorum’.* Kendine diyordu ki: *‘Buralara gelip nasıl oturabileceğim? ... Bir balo gecesini Neşet Sabit’e ‘Azizim demokrasilerde yukarıdan aşağıya doğru inmek yoktur. Hep aşağıdan yukarıya doğru çıkmak vardır. Bunun aksi, ancak bir katastrofu ifade eder.’ diyen adamın meğer ne kadar hakkı varmış.”* (Ankara, 166-167)

Selma Hanım, duygu olarak yeni Ankara sosyetesini ile Ankara halkı arasında kalmış, çaresizlik içindedir; kendini iki topluluğa da ait hissetmemektedir. Ona göre çözüm ne halkı yok sayarak ne de halkın arasına katılarak bulunabilir. Çözüm bunların dışında aranmalıdır. Halkı anlayarak, bilinçlendirerek; ama Batı’yı taklit etmeden, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal değişimine katkıda bulunmak gerekmektedir. Bütün bunları düşünürken hayatını paylaşacağı erkeğin de kendisiyle aynı görüşleri paylaşmasını, kendisine ve özgürlüğüne saygı duymasını ister. *“Yalnız süsleyip dans ettirmek için mi açtınız? Yalnız buna yarayan bir kadının hürriyetinin ne kıymeti var?”* (Ankara, 152)

Selma Hanım, kendisiyle gerçekten aynı hayat görüşlerini paylaşan, ülkenin modernleşme süreci içerisinde özgün adımlar atarak yeniliklere katılan Neşet Sabit ile evlenir. Bu evlilikle birlikte Selma Hanım üçüncü kez evini değiştirir. İlk kocasıyla Tacettin Mahallesinde, ikincisiyle Yenişehir’de, üçüncüsüyle Kaledibi’nde yaşayan Selma Hanım’ın, yaşadığı uzamla birlikte içinde bulunduğu sosyal çevre de değişmektedir. *“Ve Ankara ufuklarına bakarken eskisi gibi insanın yüreğine bir gariplik çökmüyordu”* (Ankara, 185) sözlerinden de anlaşılacağı gibi Ankara’daki değişimlerin, yeniliklerin toplumsal ve uzamsal bir yansıması

olan Selma Hanım'daki farklılaşma, onu Türk milletinin fedakarlıklarını anlayan, ülkesini seven, sorumluluk bilinci gelişmiş, aydın ve yenilikçi bir birey haline getirir.

5. SONUÇ

Kiralık Konak'ta konu olarak işlenen Batılılaşmanın yanlış anlaşılmasından doğan sonuçlar, insan ilişkileri ve bireylerin kişilik özelliklerindeki değişimler üzerinden anlatılmıştır. Odak kadın figür Seniha, üçüncü kuşağın temsilcisi olarak ailede çelişkilerin ve bundan doğan çatışmaların içinde yetişmiş; bu nedenle de sorumluluk bilinci gelişmemiş bir figürdür. Seniha hayat karşısında sağlam bir duruş sergileyemediği ve Batılılaşmanın etkilerinden olumsuz etkilendiği için yanlış kararların insanı olmuştur. Yan izlek olarak işlenen kuşak çatışmasının temelinde de aynı neden vardır. Değişen uzamlar; Naim Efendi'nin konağı, Büyükada, Avrupa ve yeni apartman, Seniha'nın karakterindeki değişimlerle özdeşleşmiştir. Toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik durumu, hem uzamı hem de Seniha'nın karakter özelliklerini değiştirmiştir. Değişen karakter, ana izlekle verilmek istenen "Yanlış Batılılaşmanın" sonuçlarını gösterir, yan izlekle verilen kuşak çatışmasına neden olmuştur.

Ankara'da ana izlek, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet döneminde görülen toplumsal, siyasal, ekonomik ve askeri alandaki değişimlerdir. Bu değişimler, toplumun farklı kesimlerini temsil eden insanlar üzerinden anlatılmasına karşın bütün değişimler Selma Hanım odağında ele alınır. Kurtuluş Savaşı ve sonrası dönemlerini zamansal olarak izleyen süreç, Selma Hanım'ın gelişimini ve değişiminin üç farklı kocayla simgelandiği dönemle koşut olarak ele alınmıştır. Toplumdaki değişimlerin yansıması olarak uzam, Ankara'nın kentleşmesi sırasında ortaya çıkan mimari çevre ve bu yapıların içindeki değişimler betimlenerek anlatılmıştır.

İki yapıtta da siyasal, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel değişimler, odak kadın figürler, Seniha ve Selma üzerinden yansıtılmıştır. Kiralık Konak'ta uzamsal değişimler ağırlıklı olarak konutların içindeki ve konut çevresindeki değişimlerle; Ankara'da ise hem konutların içinde hem de kentsel çevrede anlatılmıştır. Kiralık Konak'ta bireysel konular ön plandadır. Bu durum odak figür olan Seniha'nın yaşamından ve hayat hakkındaki görüşlerinden anlaşılmaktadır; *"Genç ve güzelken vücudu soymak iyidir, fakat hiçbir yaşta ruhu soymaya gelmez, ve herkes önünde, hatta kendi önümüzde bile daima giyimli durmalıdır."* (Kiralık

Konak, 210). Ankara'da toplumsal konular ön plana çıkmaktadır. Odak figür olan Selma Hanım'ın yaşamının şekillenmesi bile toplumsal gelişmelerle uyum içerisindedir. Selma Hanım'ın hayata bakışında da toplum adına yapılan eylemler yer almaktadır; “*Çalışmak, çalışmak. Bir şeye yaramak, bir şeye yaradığını hissetmek, işte, yaşamın yegane manası*” (Ankara, 87)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu zamansal olarak birbirini takip eden bu iki yapıtında da toplumsal eleştirilere yer vermiştir. Toplumsal değişimin, uzam ve bireylerin karakter özelliklerine etkisini işlemiştir. *Kıralık Konak*'ta var olan düzene sadece eleştirel olarak bakılmıştır. *Ankara* adlı yapıtında ise toplumsal yapı incelenirken, eleştirel bir değerlendirme yapılmış; vurgulanan sosyal ilişkilerle örnek bir Türk kadını yaratılırken toplumsal bir ders de verilmiştir.

KAYNAKÇA:

1. Karaosmanoğlu, Yakup K. Ankara. İstanbul; İletişim, 2006
2. Karaosmanoğlu, Yakup K. Kıralık Konak. İstanbul; İletişim, 2005
3. Güngör, Nazife (der). Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil Kültür Eğitim. Ankara; Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi 2007
4. Araz, Nezihe. Mustafa Kemal'in Ankarası. İstanbul; Dünya yayınları, 1998
5. Şenyapılı, Tansı (der). Cumhuriyet'in Ankara'sı. Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayımcılık, 2005
6. Yavuz, Erdal, ve Uğurel, Ü. Nevzat (der). Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri. Ankara; ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1984
7. Yavuz, Yıldırım (der). Tarih İçinde Ankara Aralık 1998 Seminer Bildirileri. Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayımcılık,2001
8. Tanpınar, A. Hamdi. Beş Şehir. İstanbul; Dergah Yayınları, 2006